

**UCHWAŁA NR XXXVIII/217/18
RADY MIASTA HELU**

z dnia 29 marca 2018 r.

w sprawie przyjęcia „Programu wspierania rodziny dla miasta Helu na lata 2018-2020”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 594; zmiany z 2013 r. poz. 645 i 1318; z 2014 r. poz. 379 i 1072)

oraz art. 176 pkt 1 i art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2013 r. poz.135; z 2012 r. poz. 579; z 2013 r. poz. 154, 866, 1650; z 2014 r., poz. 619 i poz. 1188),

Rada Miasta Helu uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się „Program wspierania rodziny dla miasta Helu na lata 2018-2020”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący rady

Arnold Antkowski

**PROGRAM WSPIERANIA RODZINY
DLA MIASTA HELU
na lata 2018-2020**

Hel, luty 2018

SPIS TREŚCI

Wstęp. Rodzina i jej znaczenie w życiu jednostki i zbiorowości	3
I a. Metodologia prac nad Programem.....	5
I b. Umocowanie prawne Programu.....	6
II. Diagnoza rodziny m. Helu. Wyniki badań	7
III. Program wspierania rodziny: cele główne oraz cele szczegółowe.....	31
IV. Przewidywane efekty Programu.....	36
V. Finansowanie oraz wdrażanie Programu.....	37
VI. Podsumowanie.....	39
Aneks.....	41

WSTĘP. RODZINA I JEJ ZNACZENIE W ŻYCIU JEDNOSTKI I ZBIOROWOŚCI

Dla prawidłowego funkcjonowania każdej jednostki samorządu terytorialnego niezbędne jest zbudowanie spójnego, kompleksowego planu działań, dającego możliwość pełnego i swobodnego rozwijania się społeczności lokalnej. Zapis ten w postaci Programu (Strategii) powinien funkcjonować jako dokument – wytyczna podejmowanych działań i podstawa układania budżetu w zakresie danego obszaru. Dokument taki, w jakiegokolwiek dziedzinie jest dokumentem ważnym, ma bowiem na celu realizację potrzeb mieszkańców w zakresie wielu istotnych dziedzin życia, jest to także plan nastawiony na działanie w przyszłości ze szczególnym uwzględnieniem zmieniających się warunków społeczno – ekonomicznych.

Dlatego też, jako odniesienie do współczesności, przede wszystkim zaś powstał Program Wspierania Rodziny dla miasta Helu, który oddaje i charakter problematyki w kontekście szybkich przeobrażeń cywilizacyjno-kulturowych i ekonomicznych, ale również jako plan rozwiązywania problemów, a także przygotowujące mogące pojawić się różne formy zagrożeń.

Jako wyzwanie współczesności, szczególnie w odniesieniu do rodzin pojawia się kwestia poczucia bezpieczeństwa. Przejawia się ono w zapewnieniu optymalnych warunków rozwoju danego podmiotu, w tym zachowanie tożsamości, rozwoju i aktywności. Natomiast w wymiarze funkcjonalnym bezpieczeństwo możemy widzieć jako przestrzeń negocjacji, rozumianą jako proces dokonujący się między aktorami tworzącymi konkretną lokalność.

Prezentowany poniżej Program to wskazanie rozwiązań adekwatnych do wspólnotowych działań na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego, społecznego, zdrowotnego czy lokalnego każdej rodziny. Konieczne jest angażowanie do działań na rzecz rodziny wszystkich jego mieszkańców, gdyż sukces możliwy jest wyłącznie w warunkach wspólnoty lokalnej, pracy na rzecz podmiotowości oraz bezpiecznej partycypacji mieszkańców. Bezpieczeństwo społeczne w tym wymiarze stanowi społeczną konstrukcję, przestrzeń nieustannych zabiegów oraz negocjacji w sferze współkształtowania lokalnej polityki przez wszystkich uczestników lokalnego życia społecznego.

Naturalnym środowiskiem społecznym człowieka jest rodzina. Od początku istnienia ludzkości rodzina była pierwszą i najważniejszą grupą społeczną, w której człowiek funkcjonował i realizował swoje cele i zadania. Licznie prowadzone badania dowodzą jednoznacznie o jej roli w życiu każdego człowieka. Rodzina jest bowiem szczególnym układem egzystencjalnym, strukturalnie i funkcjonalnie przygotowanym tak, że potencjalnie zabezpiecza, kształtuje i optymalnie reguluje proces prawidłowego rozwoju dziecka, ale i osoby dorosłej.

Zjawiskiem, na które należy zwrócić uwagę jest proces dezorganizacji rodziny. Jednym z jego powodów jest zanikanie więzi łączących członków danej rodziny – u podstaw którego leży wiele czynników społecznych, ekonomicznych, kulturowych, jakie przynosi globalizacja, modernizacja, automatyzacja czy komputeryzacja społeczeństwa w rozumieniu ogólnym. Jednocześnie w Polsce ważne znaczenie mają także zmiany i przeobrażenia cywilizacyjne, w tym postawy konsumpcyjne i materialistyczne.

W związku z tym ważne jest stworzenie spójnego programu dla lokalnej społeczności, dla lokalnej rodziny, tak by mogła ona rozwijać się i funkcjonować w optymalnych warunkach - Programu Wspierania Rodziny dla miasta Helu.

Wyzwaniem jest przede wszystkim zbudowanie koalicji na rzecz rodziny poprzez zaangażowanie władz lokalnych i samorządowych, lokalnych autorytetów, szkół, przedstawicieli wszystkich instytucji i organizacji do realizacji projektów i programów o charakterze edukacyjnym, wychowawczym, społecznym i ekonomicznym wspierających każdą rodzinę. Taka forma może przyjąć kształt lokalnego partnerstwa na rzecz rodziny, gdzie podejmowane będą inicjatywy mające na celu nie tylko działania o charakterze ekonomicznym, lecz wsparcie psychologiczne, aktywizację lokalną, pomoc potrzebującym, budowę społeczeństwa obywatelskiego, edukację i rozwój rodziców czy promocję lokalnej kultury, sztuki, historii.

Prezentowany poniżej Program to wskazanie rozwiązań adekwatnych do wspólnotowych działań na rzecz społecznego i ekonomicznego bezpieczeństwa każdej rodziny. Konieczne jest zaangażowanie do działań na jej rzecz wszystkich mieszkańców miasta, gdyż sukces możliwy jest wyłącznie w warunkach wspólnoty lokalnej, pracy na rzecz podmiotowości oraz bezpiecznej partycypacji mieszkańców i ich rodzin. Społeczne i ekonomiczne bezpieczeństwo rodzin stanowi fundamentalną wartość, dlatego też ważne staje się tworzenie tego typu Programu.

Wykonawcą Programu jest SRiP- PPBS, Gdańsk ul. Hausbrandta 32 – pracownia od 2000 r. realizująca badania i analizy społeczne na terenie woj. pomorskiego.

I. Metodologia prac nad Programem

opiera się generalnie na 2 podejściach badawczych:

A. ilościowe

1. badania ankietowe zewnętrzne na reprezentatywnej grupie mieszkańców; badania przy pomocy arkuszy kwestionariuszowych ogólnych

2. badania ankietowe zewnętrzne: m. in. pracownicy socjalni MOPS w Helu

3. analiza danych (dotyczących zagadnień społecznych)

4. analiza danych statystycznych

B. jakościowe

1. analiza dokumentów (strategia rozwoju, dokumenty MOPS w Helu, UM w Helu oraz innych instytucji samorządowych i państwowych np. GUS)

2. spotkanie w ramach gminnego zespołu ekspertów z dziedziny polityki społecznej

3. analiza materiałów i opracowań naukowych

4. wywiady niestandardyzowane (wywiady swobodne -pogłębione odnośnie całokształtu zjawisk na terenie gminy)

5. obserwacje własne

I b. Umocowanie prawne.

Priorytetowe kierunki zawarte w Programie Wspierania Rodziny dla miasta Helu oraz planowane w ich ramach przedsięwzięcia są zgodne z kierunkami działań w sferze społecznej zawartymi w dokumentach strategicznych formułowanych i realizowanych na poziomie kraju, na poziomie wojewódzkim oraz gminnym.

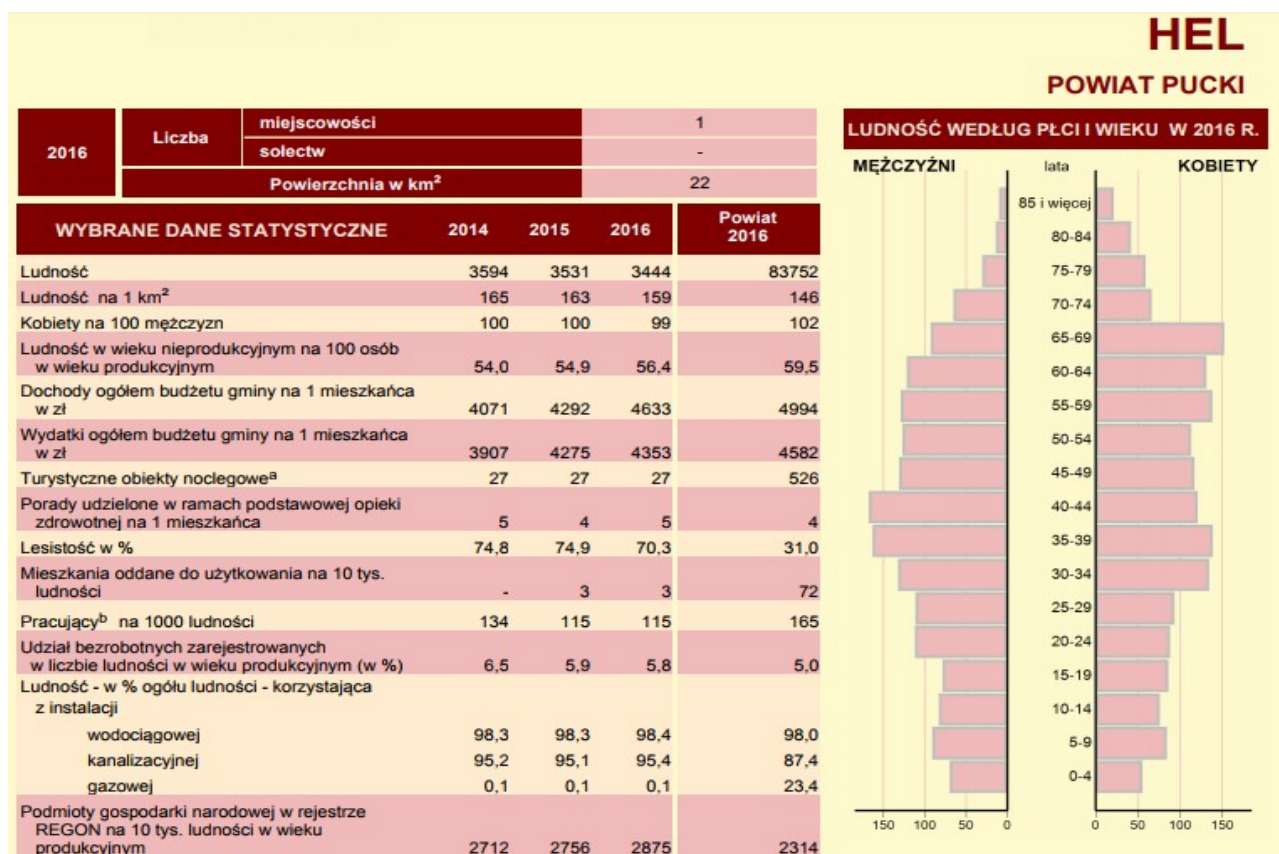
- 1.** Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej (t. j. Dz.U. z 2017r., poz. 697 z późn. zm.).
- 2.** Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2017r., poz. 1769 z późn. zm.).
- 3.** Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1930).
- 4.** Ustawa z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2016r., poz. 487 z późn. zm.).
- 5.** Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2017r., poz. 783, 1458, 2439).
- 6.** Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1875, 2232).
- 7.** Ustawa z 27 sierpnia 2004r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 1938 z późn. zm.).
- 8.** Ustawa z dnia 28 listopada 2003r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. Z 2017 r., poz. 1952, z późn. zm.).
- 9.** Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016 – 2025.
- 8.** Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020.

II. DIAGNOZA SPOŁECZNA MIASTA HELU. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI¹

A. Dane ogólne

Tabela 1. Wybrane dane statystyczne – dane ogólne dla miasta Helu

Źródło: GUS 2018

¹ Wskaźnik- zdarzenie, wielkość np. procentowa wskazująca i mówiąca o występowaniu/ pojawianiu się określonego zachowania czy sytuacji, wskaźnik to element sugerujący wykonanie konkretnego działania.

Wskaźniki w niniejszym opracowaniu pochodzą z danych GUS oraz MOPS Helu.

Tabela 2. Wybrane dane statystyczne – struktura dochodów i wydatków

STRUKTURA DOCHODÓW BUDŻETU GMINY WEDŁUG DZIAŁÓW				STRUKTURA WYDATKÓW BUDŻETU GMINY WEDŁUG DZIAŁÓW			
	2014	2015	2016		2014	2015	2016
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo i łowiectwo	-	-	-	Rolnictwo i łowiectwo	-	-	-
Transport i łączność	1,2	0,1	0,1	Transport i łączność	4,1	2,2	1,5
Gospodarka mieszkaniowa	7,8	9,2	11,3	Gospodarka mieszkaniowa	0,4	5,5	2,9
Administracja publiczna	0,9	0,7	0,7	Administracja publiczna	17,6	16,5	17,5
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,2	0,1	0,2	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	2,2	2,4	2,7
Różne rozliczenia	20,3	21,2	20,6	Różne rozliczenia	-	-	-
Oświata i wychowanie	1,6	1,5	0,9	Oświata i wychowanie	32,2	30,1	30,7
Pomoc społeczna	7,7	8,0	16,2	Pomoc społeczna	13,1	12,7	22,2
Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	0,0	0,6	0,1	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	0,5	0,2	0,1
Edukacyjna opieka wychowawcza	0,2	0,2	0,1	Edukacyjna opieka wychowawcza	0,8	0,8	0,8
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	0,4	6,4	6,8	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	13,0	14,4	14,6
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	-	0,3	-	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	2,8	2,8	2,8
Kultura fizyczna	0,1	2,9	-	Kultura fizyczna	1,6	3,2	0,2
Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej	56,1	45,4	42,9	Działalność usługowa	0,2	0,3	0,2
Pozostałe	3,5	3,4	0,1	Ochrona zdrowia	1,5	1,3	1,2
				Pozostałe	10,0	7,6	2,6

Źródło: GUS 2018

Tabela 3. Wybrane dane statystyczne - edukacja

ŻŁOBKI	2014	2015	2016
Żłobki i kluby dziecięce	-	-	-
Dzieci przebywające w żłobkach i klubach dziecięcych (w ciągu roku)	-	-	-

EDUKACJA	2014/15	2015/16	2016/17
Placówki wychowania przedszkolnego	1	1	1
w tym przedszkola	1	1	1
Miejsca w przedszkolach	100	100	100
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego	102	77	74
w tym w przedszkolach	102	77	74
Szkoły podstawowe	1	1	1
Uczniowie szkół podstawowych	205	219	187
Gimnazja	1	1	1
Uczniowie szkół gimnazjalnych	99	89	84
Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach:			
podstawowych	19	17	17
gimnazjalnych	17	18	17

Ludność gminy według edukacyjnych grup wieku w 2016 r.:	
0-2 lata	71
3-6 lat	112
7-12 lat	225
13-15 lat	82

W 2016 r. subwencja oświatowa w gminie wyniosła 2939,3 tys. zł.	
---	--

Biblioteki i filie		2016
Czytelnie w bibliotekach publicznych		1
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w wol.		710
		21

W 2016 r. wydatki na przeciwdziałanie alkoholizmowi wyniosły 180 tys. zł.	
---	--

Źródło: GUS 2018

B. Dane społeczno-demograficzne

Tabela 1. Gmina miejska Hel – dane dotyczące ludności wg miejsca zamieszkania.

ŹRÓDŁO: GUS 2018

Wskaźnik: stały spadek liczby mieszkańców.

Tabela 2. Gmina miejska Hel – dane dotyczące ludności.

	Jedn. miary	2013	2014	2015	2016
PODZIAŁ TERYTORIALNY (STAN W DNIU 31 XII)					
Powierzchnia*	ha	2172 B	2172 B	2172 B	2172
LUDNOŚĆ (STAN W DNIU 31 XII) *					
Ludność faktycznie zamieszkała					
ogółem	osoba	3668 B	3594 B	3531 B	3444
kobiety	osoba	1817 B	1796 B	1764 B	1715
mężczyźni	osoba	1851 B	1798 B	1767 B	1729

ŹRÓDŁO: GUS 2018

Wskaźnik: stały spadek liczby mieszkańców.

		2013	2014	2015	2016
Ludność według grup wieku:					
0-4 lat	osoba	178 B	148 B	141 B	125
5-9 lat	osoba	210 B	206 B	184 B	175
10-14 lat	osoba	173 B	169 B	165 B	159
15-19 lat	osoba	185 B	171 B	162 B	164
20-24 lat	osoba	199 B	203 B	213 B	200
25-29 lat	osoba	297 B	254 B	229 B	204
30-34 lat	osoba	298 B	280 B	284 B	266
35-39 lat	osoba	339 B	335 B	303 B	302
40-44 lat	osoba	273 B	286 B	295 B	289
45-49 lat	osoba	241 B	228 B	237 B	248
50-54 lat	osoba	266 B	268 B	259 B	240
55-59 lat	osoba	292 B	287 B	279 B	267
60-64 lat	osoba	258 B	259 B	256 B	253
65-69 lat	osoba	183 B	212 B	229 B	245
70 lat i więcej	osoba	276 B	288 B	295 B	307

		2013	2014	2015	2016
Ludność w wieku:					
przedprodukcyjnym	osoba	662 B	621 B	592 B	559
produkcyjnym	osoba	2402 B	2334 B	2279 B	2202
poprodukcyjnym	osoba	604 B	639 B	660 B	683
W % ogółem ludność w wieku:					
przedprodukcyjnym	%	18,0 B	17,3 B	16,8 B	16,2
produkcyjnym	%	65,5 B	64,9 B	64,5 B	63,9
poprodukcyjnym	%	16,5 B	17,8 B	18,7 B	19,8

Źródło: GUS 2018

Wskaźnik: postępujące obciążenie demograf. – wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym – starzenie się lokalnego społeczeństwa.

Tabela 3. Gmina miejska Hel – dane dotyczące ludności; wskaźnik urodzeń i zgonów.

		2013	2014	2015	2016
Wskaźniki obciążenia demograficznego					
ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	osoba	52,7 B	54,0 B	54,9 B	56,4
ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	osoba	91,2 B	102,9 B	111,5 B	122,2
ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	osoba	25,1 B	27,4 B	29,0 B	31,0
Kobiety na 100 mężczyzn	osoba	98 B	100 B	100 B	99
Na 1000 ludności:					
zgony	-	7,82 B	7,47 B	11,72 B	9,17
przyrost naturalny	-	0,27 B	-1,94 B	-4,19 B	-3,15
urodzenia żywe	-	8,09 B	5,54 B	7,53 B	6,02
małżeństwa zawarte w ciągu roku	-	6,7 B	4,4 B	5,6 B	6,6

ŹRÓDŁO: GUS 2018

Wskaźnik: malejący przyrost naturalny.**Tabela 4. Gmina miejska Hel – gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej.**

Jednostka terytorialna ▼	ogółem							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]	[gosp.]
Hel (1)	121	160	115	115	121	166	126	142

ŹRÓDŁO: GUS 2018

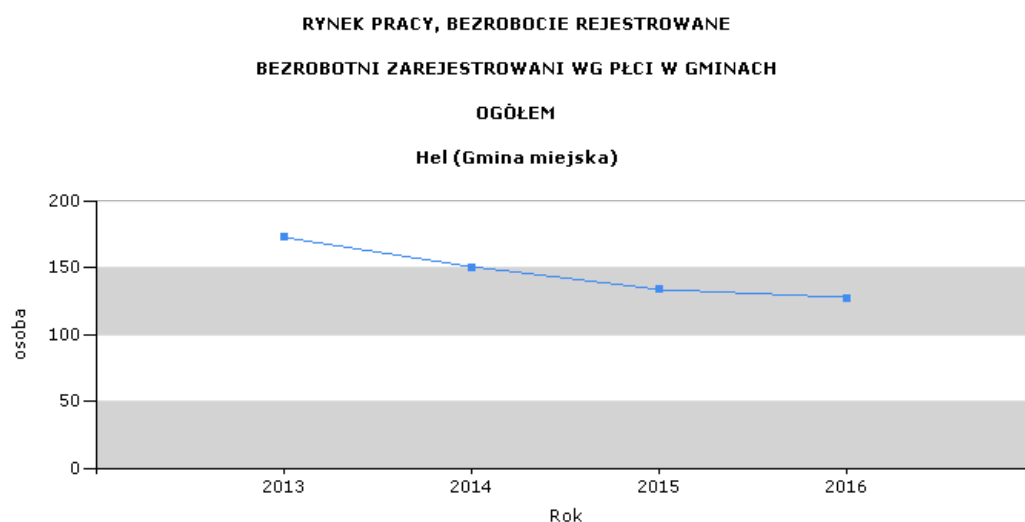
Tabela 5. Gmina miejska Hel – rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci.

Jednostka terytorialna ▲	rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Hel (1)	124	106	87	79	67	76	69	71

Źródło: GUS 2018

Wskaźnik: wzrost liczby gospodarstw domowych/ rodzin – korzystających z form pomocy.

Tabela 6. Gmina miejska Hel – liczba bezrobotnych.

Źródło: GUS 2018

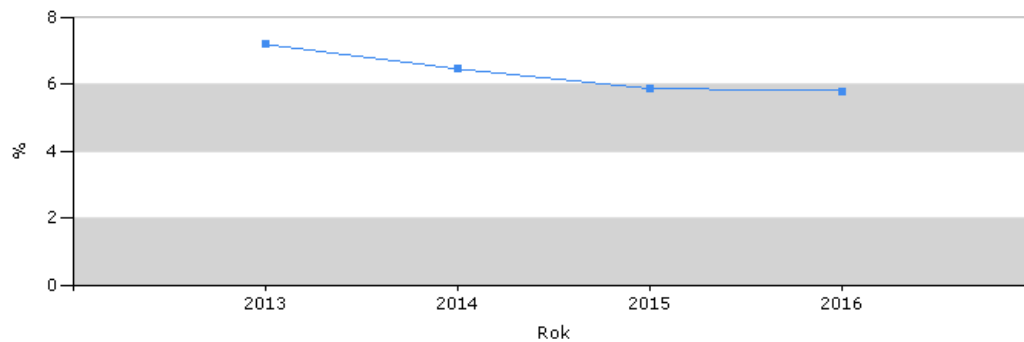
w %

RYNEK PRACY, BEZROBOCIE REJESTROWANE

UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM WG PŁCI

OGÓŁEM

Hel (Gmina miejska)

ŹRÓDŁO: GUS 2018

Wskaźnik: spadek liczby bezrobotnych.

C. Dane odnośnie działań pomocowych oraz polityki społecznej
Tabela 7. Rzeczywista liczba rodzin i osób objętych pomocą społeczną:
za lata 2017(I-VI) – 2015

WYSZCZEGÓLNIENIE		LICZBA OSÓB, KTÓRYM PRYZNANO DECYZJĄ ŚWIADCZENIE	LICZBA RODZIN			LICZBA OSÓB W RODZINACH	
			OGÓŁEM				w tym: NA WSI
0		1	2			3	4
		2017 2016 2015	2017 2016 2015				2017 2016 2015
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i zadań własnych / bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania/	1	119 192 196	100 150 150			x	175 290 281
w tym : świadczenia pieniężne		75 127 120	75 102 120			x	114 173 216
świadczenia niepieniężne		46 65 100	34 48 54			x	81 117 137
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę	2	3 3 3	3 3 3			x	9 9 10
Świadczenia przyznane w ramach zadań		116 189 193	97 147 147			x	166 281 271

własnych bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę	3					
Pomoc udzielana w postaci pracy socjalnej OGÓŁEM	4	X	15	17	35	x 25 30 56
w tym: wyłącznie w postaci pracy socjalnej	5	X	6	6	10	x 12 13 14

		LICZBA			LICZBA OSÓB OBJĘTA		
		KONTRAKTÓW SOCJALNYCH			KONTRAKTAMI SOCJALNYMI		
Praca socjalna prowadzona w oparciu o KONTRAKT SOCJALNY	6	X	3	1	X	3	1

ŹRÓDŁO: SPRAWOZDANIA MPiPS- 03 za 2015r.,2016 r., I-VI 2017r.

Tabela 8. Powody przyznania pomocy**Za lata 2017 (I-VI) - 2015 r.**

POWÓD TRUDNEJ SYTUACJI ŻYCIOWEJ		LICZBA RODZIN				LICZBA OSÓB W RODZINACH		
		OGÓŁEM			w tym NA WSI 1)			
		2017	2016	2015		2017	2016	2015
0		1			0	2		
UBÓSTWO	1	49	122	106	0	125	225	220
SIEROCTWO	2	0	0	0	0	0	0	0
BEZDOMNOŚĆ	3	3	2	4	0	3	2	4
POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA	4	2	1	0	0	9	1	0
W TYM : WIELODZIETNOŚĆ	5	1	0	0	0	7	0	0
BEZROBOCIE	6	35	40	45	0	64	85	84
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ	7	37	46	67	0	48	68	99
DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA	8	35	42	24	0	61	77	44
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEK.- WYCHOWAWCZYCH I PROWADZENIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO – OGÓŁEM	9	25	47	31	0	72	131	91
W TYM: RODZINY NIEPEŁNE	10	13	23	20	0	33	63	53
RODZINY WIELODZIETNE	11	2	3	2	0	12	19	13
PRZEMOC W RODZINIE	12	0	1	1	0	0	3	2

POTRZEBA OCHRONY OFIAR HANDLU LUDŹMI	13	0	0	0	0	0	0	0
ALKOHOLIZM	14	20	22	24	0	24	27	31
NARKOMANIA	15	1	1	1	0	1	2	3
TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU DO ŻYCIA PO ZWOLNIENIU Z ZAKŁADU KARNEGO	16	1	2	3	0	1	2	3
TRUDNOŚCI W INTEGRACJI OSÓB, KTÓRE OTRZYMAŁY STATUS UCHODźCY LUB OCHRONĘ UZUPEŁNIAJĄCĄ	17	0	0	0	0	0	0	0
ZDARZENIE LOSOWE	18	1	5	1	0	2	10	3
SYTUACJA KRYZYSOWA	19	0	0	0	0	0	0	0
KLĘSKA ŻYWIOŁOWA LUB EKOLOGICZNA	20	0	0	0	0	0	0	0

ŹRÓDŁO: SPRAWOZDANIA MPiPS- 03 za 2015r., 2016 r., I-VI 2017r.

D. Wyniki badań

PYT. 1. CZY JEST PAN/ PANI ZADOWOLONY(-NA), SZCZĘŚLIWY(-A) Z TEGO, ŻE MIESZKA NA TERENIE HELU ?

zdecyd. TAK	raczej TAK	nie wiem	raczej NIE	zdecyd. NIE
29,0	36,0	7,0	18,0	10,0

PYT.2. JAKIE SĄ GŁÓWNE PROBLEMY SPOŁECZNO – EKONOMICZNE MIASTA? w%

(stały) spadek liczby mieszkańców – wyludnianie się miasta	57,0
brak atrakcyjnych miejsc pracy	45,0
problemy z komunikacją publiczną- brak połączeń	39,0
bezrobocie poza sezonem	36,0
brak inwestorów/ nowych inwestycji	34,0
bardzo wysokie koszty życia/ drożyzna	30,0
niski kapitał społeczny/ brak współdziałania i aktywności części mieszkańców	26,0
braki w infrastrukturze kulturalnej i rozrywkowej / słaba oferta kulturalno – rozrywkowa miasta w okresie pozasezonowym	24,0
bieda/ ubóstwo części mieszkańców	18,0
pozostałe	5,0

PYT.3. KTÓRE ZJAWISKA SĄ NAJWIĘKSZYM ZAGROŻENIEM SPOŁECZNYM NA TERENIE MIASTA ?

bezrobocie	alkoholizm - dorośli	ubóstwo	przemoc i agresja wśród młodzieży	agresja ogólnie	alkohol - młodzież	narkotyki młodzież/ dorośli	brak atrakcyjnych ofert pracy	inne: zjawiska bierność, zniechęcenie, okołodepresyjne i depresyjne- szczególnie jesień-zima
26,0	38,0	35,0	10,0	12,0	16,0	1,0	45,0	16,0

Pyt.4. Jak ocenia Pani/Pan poszczególne obszary funkcjonowania m. Hel ?

skala 1-5, gdzie:

1-bardzo słabo, 2-słabo, 3-przeciętnie, 4-dobrze, 5-b. dobrze

	średnia
lokalny rynek pracy	3,2
warunki do prowadzenia działalności gospodarczej	3,7
pomoc społeczna	3,8
opieka zdrowotna	3,0
edukacja szkolna	4,0
bezpieczeństwo mieszkańców	4,5
dostępność do kultury i rozrywki	3,2
dostępność do infrastruktury sportowej i rekreacyjnej	3,3
dostępność do handlu i usług	3,5

stan dróg	3,5
stan chodników	3,6
stan infrastruktury rowerowej	3,5
jakość transportu zbiorowego	2,0
jakość usług wodociagowo - kanalizacyjnych	3,8
gospodarka odpadami	4,0
dostęp do Internetu/ rozwój nowoczesnych technologii	3,6
dostępność instytucji i urzędów lokalnych	3,9

pyt.5. Na rozwój jakich dziedzin na terenie gminy powinien zostać położony szczególny nacisk w najbliższych latach ?

20

ogół badanych w %

rozwój i modernizacja infrastruktury drogowej	38,0
rozwój przedsiębiorczości, inwestycje w nowe miejsca pracy	45,0
handel i usługi	42,0
napływ kapitału/ inwestycje w nowe miejsca pracy	49,0
pozyskiwanie funduszy zew.	32,0
szkolnictwo i edukacja	28,0
komunikacja/ transport	58,0
budownictwo mieszkaniowe, uzbrajanie terenów pod budownictwo	40,0
poprawa jakości i dostępności podstawowej opieki zdrowotnej - profilaktyka zdrowia mieszkańców	50,0
poprawa bezpieczeństwa publicznego	18,0
kultura, sport, rekreacja	36,0
turystyka	35,0
rozwój kapitału społecznego, wsparcie aktywności społecznej	42,0
efektywniejsze wykorzystanie istniejących zasobów przyrodniczych i kulturowych	32,0

PYT. 6 . JAKIE SĄ GŁÓWNE PROBLEMY MŁODZIEŻY Z HELU?

TAK, SĄ TAKIE ELEMENTY	NIE WIEM
65,0	35,0
elementy wskazywane jako problemy (spośród odp. Tak, są takie elementy)	w %
brak miejsc spędzania wolnego czasu dla młodzieży	44,0
chęć wyjazdu	40,0
mała oferta zajęć / spędzania czasu dla młodzieży	35,0
alkohol i narkotyki wśród młodzieży	20,0
agresja w Internecie (cyberprzemoc)	15,0
brak infrastruktury sportowej szczególnie w mniejszych miejscowościach	13,5
poczucie osamotnienia	10,0
uzależnienie od Internetu	10,0
pozostałe	7,0

PYT. 7. CZY W PRZYSZŁOŚCI CHCIAŁBY PAN (I) NA STAŁE STĄD WYJECHAĆ, ŻYĆ I PRACOWAĆ GDZIE INDEJ ?

ogół badanych w %

zdecyd. tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecyd. nie
15,0	23,0	10,0	20,0	32,0

PYT. 8. CZEGO OSOBIŚCIE NAJBARDZIEJ SIĘ (PANI/ PAN) OBAWIA ?

kat. odpowiedzi	ogół badanych w %
generalnie przyszłości	37,0
chorób	24,0
śmierci swojej lub kogoś bliskiego	15,0
braku pracy	12,0
braku pieniędzy	12,0
agresji, przemocy na ulicy	10,0
uzależnienia się od alkoholu	10,0
agresji, przemocy w domu	7,0
uzależnienia się od narkotyków	1,0
pozostałe	5,0

PYT. 9 JAK CZĘSTO ZDARZA SIĘ PANI/ PANU WYPIĆ ALKOHOL ?

OGÓŁ BADANYCH W %

nie piję alkoholu	25,0
codziennie	2,0
kilka razy w tygodniu	6,0
mniej więcej raz w tygodniu	15,0
raz na kilka tygodni	15,0
raz na kilka miesięcy	20,0
rzadziej, (również) okazjonalnie	17,0

PYT. 10. CZY KIEDYKOLWIEK ZAŻYWAŁ(A) PAN/ PANI NARKOTYKI LUB ŚRODKI ODURZAJĄCE?

TAK	NIE
3,5	96,5

PYT. 11. CZY SPOTKAŁEŚ (-AŚ) SIĘ Z JAKĄKOLWIEK FORMĄ PRZEMOCY LUB AGRESJI WZGLĘDEM SIEBIE NA ULICY, NA DZIELNICY, NA PODWÓRKU, W INNYM MIEJSCU PUBLICZNYM ? (oprócz szkoły i domu)

	Tak, często	TAK, kilka razy	RZADKO	NIE, nigdy
ogół badanych	8,0	20,0	44,0	28,0
w %				

PYT. 12. JAKIE FORMY PRZEMOCY BYŁY WOBEC CIEBIE STOSOWANE?

wśród osób, które zauważają (którzy zetknęli się) wokół siebie przemoc w %

	bicie	klapsy	poszturchiwanie	krzyk	szarpanie	wyzywiska/ zaczepki słowne, i inne formy przemocy o charakterze psych., także Internet-obmawianie, szkalowanie)
w % ogół badanych	5,0	5,0	15,0	28,0	23,0	54,0

PYT. 13. CO BYŁO PRZYCZYNĄ TYCH ZACHOWAŃ ?

	ogół badanych w %
stan nietrzeźwości napastnika	76,0
poczucie anonimowości (przemoc w Internecie)	53,0
nie wiem	20,0
nieporozumienia	20,0
inny wygląd, wyróżnianie się sposobem bycia, ubioru, zachowania	10,0
pozostałe	5,0

PYT. 14. CZY SPOTKAŁEŚ (-AŚ) SIĘ Z JAKĄKOLWIEK FORMĄ PRZEMOCY LUB AGRESJI WZGLĘDEM SIEBIE W DOMU RODZINNYM ?

	Tak, często	TAK, kilka razy	RZADKO	NIE, nigdy
ogół w %	5,0	10,0	25,0	60,0

PYT. 15. JAKIE FORMY PRZEMOCY BYŁY WOBEC CIEBIE STOSOWANE?

odpowiedzi wśród tych, którzy doświadczyli przemocy w %

	ogół badanych
wyzywiska/ zaczepki słowne	59,0
krzyk	15,0
zaniedbanie	10,0
poszturchiwanie	10,0
bicie	6,0
szarpanie	6,0
odtrącenie	3,0
klapsy	3,0
duszenie	-
przypalanie	-
przemoc o charakterze seksualnym	-
przemoc o charakterze ekonomicznym	8,0
inna (cyberprzemoc)	29,0

PYT. 16. CZY KTÓREŚ ZE ZJAWISK NIŻEJ WYMIENIONYCH JEST PROBLEMEM W PANI/ PANA RODZINIE, U ZNAJOMYCH ?

ODP. NA TAK (tak, znam takie przypadki wokół mnie) w %

nadużywanie alkoholu	19,0
narkotyki	2,0
przemoc/ agresja domowa	15,0
cyberprzemoc (ktoś wobec nich cyberprzemoc stosuje)	30,0
uzależnienie od Internetu/ ogólnie komputera	30,0
problemy psychologiczne typu bierność, apatia, zniechęcenie, nawet depresja	26,0

PYT.17. CZY ZDARZAJĄ SIĘ PANI/ PANU JAKIEŚ PRZYKRE ZDARZENIA, SYTUACJE, OKOLICZNOŚCI, KTÓRE POWODUJĄ, IŻ ŹLE SIĘ CZUJESZ, JEST CI PRZYKRO, NA NIC NIE MASZ OCHOTY?

TAK	NIE	NIE WIEM
49,0	40,0	11,0

PYT. 18. JAK WIDZI PANI/ PAN SWOJĄ PRZYSZŁOŚĆ ?

ogół badanych w %

bardzo dobrze- myślę tylko pozytywnie i mam przekonanie, że dużo jeszcze w życiu osiągnę	17,0
całkiem dobrze, mam nadzieję że będzie lepiej niż teraz	31,0
nie wiem, trudno powiedzieć, czas pokaże	21,0
raczej źle, nie sądzę aby wiele się w moim życiu zmieniło	24,0
beznadziejnie, może być tylko gorzej	7,0

GŁÓWNE WSKAŹNIKI

(POWSTAŁE W WYNIKU DIAGNOZY DANYCH ILOŚCIOWYCH I JAKOŚCIOWYCH)

powstałe w wyniku analizy danych oraz pozostałych materiałów

a wpływające na politykę rodzinną na terenie miasta Helu

- obciążenie demograficzne: zmniejszanie się liczby ludności; niski przyrost naturalny; starzenie się społeczeństwa
- bezrobocie - szczególnie poza sezonem turystycznym.; mało atrakcyjne oferty pracy
- zauważalny marazm, zniechęcenie i apatia części mieszkańców miasta
- spadek liczby uczniów we wszystkich typach szkół
- ubóstwo części mieszkańców miasta
- za wysokie koszty życia (czynsz, ceny)
- nowe zagrożenia i wyzwania; zagrożenia cywilizacyjne, nowe formy patologii społecznej
- niski kapitał społeczny, małe zintegrowanie społeczne mieszkańców
- niewystarczająca oferta kulturalna i społeczna miasta

III. PROGRAM WSPIERANIA RODZINY

I. OBSZAR STRATEGICZNY

Rodzina miasta Helu

A. Cel główny

Wspieranie oraz pomoc rodzinie. Postawa proaktywna oraz kształtowanie prawidłowych nawyków

B. działania

- ➡ współpraca na rzecz rodziny z instytucjami i organizacjami lokalnymi i samorządowymi: PCPR w Pucku, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Pucku, Kościół, pedagodzy szkolni, Policja, Straż Miejska i inne
- ➡ polityka pronatalistyczna, promocja dzietności, działania gminy prowadzące do zwiększenia przyrostu naturalnego, przeciwdziałanie zmniejszaniu się liczby ludności miasta
- ➡ dalsze skuteczne przeciwdziałanie ubóstwu na terenie Helu
- ➡ programy edukacyjne: warsztaty, szkolenia, spotkania dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży (w szkołach, instytucjach i organizacjach lokalnych):
 - przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym,
 - kształtowanie właściwych postaw rodzicielskich,

	<ul style="list-style-type: none"> - umiejętności postępowania z dziećmi, - komunikacja i motywacja do działania, - wspieranie i aktywizacja dzieci – zwłaszcza z rodzin zagrożonych, - warsztaty i terapia dla osób starszych i opuszczonych, samotnych
➡	rozszerzenie oferty kulturalnej miasta; oferta kulturalna dopasowana do potrzeb rodzin
➡	światlica – zatrudnienie animatora kultury
➡	wsparcie osób bezrobotnych - efektywne wykorzystanie klubu pracy (działającego w ramach Powiatowego Urzędu Pracy)
➡	wsparcie przedsiębiorczości; poradnictwo w zakresie działalności gospodarczej; klub lokalnego biznesu
➡	stworzenie możliwości poradnictwa prawnego
➡	powstanie koalicji będącej grupą wspierającą i doradczą dla inicjatyw różnych grup lokalnych w ramach takich działań jak: światlica, klub dla dzieci i dorosłych, tworzenie programów i działań wskazanych wyżej, festyny rodzinne, rajdy, ogniska, wycieczki, imprezy okolicznościowe z okazji świąt, Dnia Dziecka, Dnia Matki itp., zabawy, imprezy dla dzieci i dorosłych, ewentualnie wspieranie finansowe i organizacyjne
➡	stałe diagnozowanie potrzeb rodziny
➡	szeroko pojęta profilaktyka zdrowotna

II. OBSZAR STRATEGICZNY

RODZINA ZAGROŻONA

A. Cel główny

POMOC I WSPARCIE DLA RODZIN ZAGROŻONYCH I DYSFUNKCYJNYCH

B. działania

- ➡ opracowanie programu przeciwdziałania szeroko rozumianej patologii oraz form zagrożeń w rodzinie; program dopasowany i zawierający specyfikę lokalnej społeczności, w oparciu o:
 - kształtowanie postaw i zachowań wśród lokalnej społeczności dotyczących zagrożeń w rodzinie (spotkania, warsztaty, prelekcje, pokazy prowadzone przez specjalistów, Policję, Straż miejską) – społeczne uświadomienie zagrożeń w rodzinie
 - wykorzystanie lokalnych mediów – kampania medialna przeciw przemocy: telewizja, prasa, Internet
 - aktywizacja grup (środowisk) sąsiedzkich – sąsiedzi jako grupa szczególnie zobowiązana do informowania oraz ewentualnej pomocy w przypadku zaobserwowania zagrożeń w rodzinie
 - aktywne działania ze strony organizacji zajmujących się walką z zagrożeniami w rodzinie
 - ściśła współpraca w celu przeciwdziałania zagrożeniom z parafiami – diagnoza, znajomość „terenu” łatwość dotarcia, często autorytet i posłuch księży wśród ludzi; wymiana informacji oraz doświadczeń, Policja, pedagodzy szkolni, Straż miejska
 - zwiększenie świadomości i wiedzy o nowych formach zagrożeń np. cyberprzemoc
 - wymiana doświadczeń z przedstawicielami miast partnerskich, korzystanie z doświadczeń innych samorządów

- ➡ punkt konsultacyjny dla ofiar przemocy i osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków; dyżur konsultanta (specjalisty) ds. uzależnień
- ➡ dzienny dom pobytu dla np. osób niepełnosprawnych, osób starszych, wykluczonych społecznie
- ➡ skuteczna, profesjonalnie przygotowana kadra pomagająca ofiarom patologii w rodzinie – przygotowanie socjopsychologiczne
- ➡ opracowanie materiałów dla potrzebujących z zakresu indywidualnego radzenia w sytuacjach patologicznych.
- ➡ nowoczesne formy - warsztaty, szkolenia, spotkania dla różnych grup wiekowych, różnych środowisk – (szczególnie zagrożonych) w oparciu o interaktywne, multimedialne sposoby przekazywania informacji, dotyczące zagrożeń, przeciwdziałania oraz profilaktyki; weryfikacja aktualnie prowadzonych programów profilaktycznych pod kątem ich skuteczności i celowości
- ➡ cykliczne prezentacje dla dzieci i młodzieży odnośnie nowych form zagrożeń
- ➡ specjalne programy przeciwdziałania zagrożeniom dla kobiet z rodzin patologicznych

III. OBSZAR STRATEGICZNY

OSOBY STARSZE I NIEPEŁNOSPRAWNE. OSOBY WYKLUCZONE

A. Cel główny

AKTYWIZACJA I WSPARCIE DLA SENIORÓW. POMOC I WSPARCIE DLA OSÓB WYKLUCZONYCH SPOŁECZNIE

B. działania

- ➡ punkt pomocy (wsparcie psychologiczne i inne) dla osób chorych, niepełnosprawnych i wykluczonych społecznie
- ➡ kształcenie ustawiczne – Uniwersytet III Wiek
- ➡ podnoszenie kwalifikacji pracowników socjalnych oraz (pracowników) z innych obszarów, a zajmujących się sprawami osób starszych i niepełnosprawnych

IV. PRZEWIDYWANE EFEKTY PROGRAMU

a) powstanie zrównoważonego systemu wsparcia i rozwoju rodziny na terenie Helu, promocja zwiększenia dzietności,

b) powstanie zrównoważonego systemu rozwoju rodziny z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi,

c) podniesienie bezpieczeństwa bytowego i zdrowotnego rodziny, zapobieganie rozpadowi rodziny

d) przeciwdziałanie przemocy, patologizacji, ubóstwu oraz zagrożeniu wykluczeniem społecznym,

e) podniesienie umiejętności rodzicielskich oraz poprawa zdolności wychowawczych i edukacyjnych rodziców

f) współpraca z podmiotami i instytucjami zajmującymi się rodziną; partnerstwo na rzecz rodziny

g) dalsza profesjonalizacja oraz podnoszenie kwalifikacji osób zajmujących się rodziną

V. FINANSOWANIE ORAZ MONITORING

Program Wspierania Rodziny dla miasta Helu na lata 2018 – 2020 finansowany będzie z następujących źródeł:

- środki własne gminy,
- dotacje z budżetu państwa,
- środki pozabudżetowe.

Kierownik MOPS-u z wyznaczoną osobą/ osobami dokonuje całościowej analizy postępu wdrażania zapisów Programu. Informuje wcześniej o planowanym przeglądzie polecając kierownikom poszczególnych komórek i jednostek UM przeprowadzić analizę realizacji zapisów Programu. Przygotowuje materiały i narzędzia w postaci formularzy do prowadzenia monitoringu jego realizacji.

Burmistrz Helu w odpowiednim czasie kieruje do kierowników poszczególnych komórek UM pismo informacyjne określające w szczególności zasady i terminy przeprowadzenia monitoringu wraz z materiałami i narzędziami do ich prowadzenia.

W terminie określonym kierownicy komórek przekazują informacje zwrotną i wyniki przeprowadzonego przeglądu realizacji Programu w wybranych obszarach strategicznych.

Burmistrz Helu dokonuje całościowej analizy przekazanych dokumentów/ sprawozdań / informacji - raport z monitoringu wdrażania oraz realizacji Programu.

MONITOROWANIE PROGRAMU			
działanie	częstotliwość / termin	osoba realizująca	wskaźnik
opracowanie całościowego raportu z wykonania postanowień i zapisów Programu	termin do uzgodnienia	kierownik MOPS wraz z oddelegowaną do tego osobą, ewentualnie powołany do tego zespół/ osoba z zewnątrz	-raport powstający w wyniku analizy danych zawartych w przesłanych przez kierowników komórek UM i jednostek organizacyjnych materiałów i opracowań -poziom zadowolenia mieszkańców (pomiar sondażowy) -dane statystyczne
spotkanie w ramach poszczególnych grup np. Rada Miasta	raz do roku/ termin do uzgodnienia	kierownik MOPS, zastępca burmistrza bądź inna osoba oddelegowana	- ustalenia i zapisy
opracowanie narzędzi pomiarowych dotyczących badania stopnia realizacji zapisów Programu	jednorazowe zlecenie do wykonania raz w roku	osoba z zewnątrz	skuteczność, profesjonalizm oraz efektywność narzędzia

VI. PODSUMOWANIE

Niniejszy Program pozwala na zdiagnozowanie zagadnień związanych z rodziną, a także wyznaczenie szeregu ważnych zadań dla lokalnego środowiska: gminy, instytucji gminnych, organizacji pozarządowych i lokalnych, a także mieszkańców. W ramach Programu Wspierania Rodziny to m. in. aktywizująca polityka społeczna czy budowa społeczeństwa obywatelskiego w oparciu o zasadę partnerstwa wszystkich zainteresowanych stron, poprzez m. in. zaangażowanie władz lokalnych do realizacji projektów i programów o charakterze społecznym i edukacyjnym mającym na celu wsparcie rodziny a także wychowawczym dla dzieci i młodzieży, ale i dla dorosłych. Takie działania mają służyć wieloaspektowemu rozwojowi wszystkich lokalnych struktur - wszystkich grup społecznych ze szczególnym uwzględnieniem rodziny.

Niniejszy Program ma dać nowy kierunek, ale i impuls dla lokalnej polityki społecznej. Ma zabezpieczyć przed negatywnymi zjawiskami. Dzięki elementom wskazanym jako działania priorytetowe, poprzez kreowanie kapitału społecznego możliwy będzie wielopłaszczyznowy rozwój lokalny.

Program Wspierania Rodziny na terenie Helu opiera się na następujących elementach:

→ ustalonych konkretnych, jasno sprecyzowanych celach i kierunkach działania w poszczególnych obszarach. Tak postawione cele oznaczają:

- a) kto powinien być odpowiedzialny za wykonanie danego zadania ustalenie kto konkretnie powinien wykonywać dane działanie wzmacnia odpowiedzialność wykonawcy, a więc i poprawia jakość oraz skuteczność,
- b) jak konkretne zadanie powinno zostać wykonane konkretne sposoby wykonania zadania,
- c) jakie środki powinny zostać wykorzystane przy wykonywaniu zadania finansowe, fizyczne, czynnik ludzki,
- d) do kiedy zadanie powinno zostać wykonane(konkretny termin i czas wykonywania danego zadania.

→ współpracy i koordynacji działań instytucji samorządowych, organizacji lokalnych,

stowarzyszeń, organizacji pozarządowych, kościoła, przedstawicieli biznesu, lokalnych autorytetów – **PARTNERSTWO LOKALNE na RZECZ RODZINY**

→ efektywnej komunikacji i prawidłowym przepływie informacji:

- a) przepływ informacji wewnątrz poszczególnych wydziałów i komórek np. Urzędu Miasta zajmujących się konkretnymi zadaniami
- b) komunikacja zewnętrzna: rzetelne informowanie mieszkańców o podejmowanych działaniach i ich skutkach, także planach.
- c) rzetelna informacja w zakresie poszczególnych działań
- d) stałe i częste spotkania z mieszkańcami
- e) obecność w lokalnych mediach oraz mediach elektronicznych

→ promocji podejmowanych działań: eksponowanie działań przynoszących rezultaty, reklama osiągnięć w poszczególnych dziedzinach, przekonywanie mieszkańców o zasadności i konieczności pewnych decyzji i działań

→ pozyskiwaniu na działania, programy i projekty funduszy unijnych oraz skuteczniejsze pozyskiwanie funduszy regionalnych: wojewódzkich i powiatowych

Poprzez budowanie szeregu działań w różnych obszarach lokalnej polityki społecznej możliwy będzie nie tylko rozwój rodziny, lecz także większa identyfikacja oraz większe utożsamianie się mieszkańców z miastem. Ważne jest bowiem wychodzenie z inicjatywą w poszczególnych obszarach i płaszczyznach życia lokalnego. Ważne jest, by były to działania stałe, przemyślane, stymulujące rozwój całego środowiska. Jest to kierunek, który powinien przynieść korzyści tak dla gminy w rozumieniu instytucjonalnym, jak też podmiotowym – w odniesieniu do wszystkich jej mieszkańców.

ANEKS

1. ŹRÓDŁA

2. BIBLIOGRAFIA

2. OSOBY ZE STRONY WYKONAWCY TWORZĄCE PROGRAM

Źródła (instytucjonalne)

1. Główny Urząd Statystyczny,
2. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
3. Pomorski Urząd Marszałkowski w Gdańsku,
4. Powiatowy Urząd Pracy w Pucku,
5. Starostwo Powiatowe w Pucku,
6. Urząd Miasta Helu,
7. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Helu.

Bibliografia

1. Giza – Poleszczuk A., Marody M., *Przemiany więzi społecznych*, Warszawa 2004.
2. Gołdyka I., *Socjologia : pojęcia, teorie, problemy*, Warszawa 2007.
3. Hann Ch., *Antropologia społeczna*, Kraków 2008.
4. pod. red., Mendel M., *W poszukiwaniu partnerstwa rodziny, szkoły i gminy*.
5. Radlińska H., *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961.
6. Robbins S., *Zachowania w organizacji*, Warszawa 2007.
7. Santorski Jacek, *Ludzie przeciwko ludziom? Jak żyć we współczesnej Polsce*, Warszawa 2004.
8. Stankiewicz J., *Socjologia organizacji*, Warszawa 2007.
9. Piotr Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005.

➤ **dr Paweł Bykowski**, adiunkt w Katedrze Nauk Społecznych na Wydziale Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej.

➤ **dr Sylwia Winnicka**, adiunkt IH PAN.

MIEJSCE NA UWAGI I OPINIE

Dokument podpisany bezpiecznym podpisem elektronicznym

Podpis: Signature-250908895

Imię: ARNOLD

Nazwisko: ANTKOWSKI

Instytucja:

Województwo:

Miejscowość:

Data podpisu: 4 kwietnia 2018 r.

Zakres podpisu: Cały dokument